

MÂSİYET

(المعصية)

Meşrû emir ve isteklere
uyumama anlamında bir terim.

Sözlükte "itaatten ayrılmak, söz dinlememek, çoğunluk tarafından onaylanan davranışlara uyum sağlamamak" mânâsındaki isyân kökünden masdar ve isim olup itaat kelimesinin karşıtıdır. Abdülkâhîr el-Bağdâdî mâsiyete "itaatten çıkma, günah işleme; bir davranıştan imtina etme, ona karşı direnme" anlamını vermiş (*Usûlü'd-dîn*, s. 252), mâsiyetle zenbi aynı konumda gören Ebû'l-Bekâ ise bu kavramları "kişinin kasten işlediği haram fiil" olarak tanımlamış, isyanı "yükümlülük getiren belli bir emre karşı çıkmak değil mutlak olarak emre muhalefet" diye mânalandırmıştır; âsi ise karşılığında sevap beklemediği yasaklanmış bir fiili işleyen kimsedir (*el-Külliyyât*, s. 40-41). Mâsiyetle cünâh, zenb, vizr ve ism kelimeleri arasında anlam yakınlığı bulunmaktadır (bk. GÜNAH).

Mâsiyet kavramı Kur'an-ı Kerim'in otuz iki âyetinde geçmektedir. Bunların ikisi mâsiyet, biri isyan, ikisi asî (âsi) şeklinde olup diğerleri muhtelif fiil kalıplarındadır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "aşy" md.). Mâsiyet veya isyan mutlak şekilde kullanıldığına Allah'a yönelik olarak kabul edilir. Üç âyette Allah'a ve resulüne, on bir âyette resule, bir âyette de ana babaya atfen kullanılmıştır. İnsanın onuruna ve yaratılış amacına uygun biçimde hayatını sürdürmesi, fert olarak ve toplum içinde varlığını koruyabilmesi için bir devlet kurumunun ve onun yetkililerinin bulunması gerektiğine göre Kur'an'da meşrû çerçevede devlet ricâline (ülû'l-emr) karşı çıkmayıp itaatte bulunulması emredilmiş, bunun için itaat kavramı kullanılmış, devlet ricâline itaat Allah'a ve re-

sulüne itaat çizgisinde zikredilerek kamu düzeninin önemi vurgulanmıştır (en-Nisâ 4/59). Kur'an'da ana babaya itaat "birr" ve "ihsan" kelimeleriyle, hadis metinlerinde onlara karşı çıkma "akk, ukûk" kavramlarıyla ifade edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "akḳ" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "birr", "ihsân" md.leri;).

Hadis rivayetlerinde de mâsiyet kavramı Kur'an'daki kullanımına paralel biçimde çokça zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'e nisbet edilen memnu ağaçtan yeme mâsiyeti (Tâhâ 20/121) hadiste de görülmekte, kıyamet gününde hesap öncesi uzun bekleyiş sebebiyle bunalan insanların Allah nezdinde şefaate bulunması için Hz. Âdem'e baş vurdularında onun memnu ağaçtan yemiş olması yüzünden şefaate talebinde bulunamayacağını söyleyeceği nakledilmektedir (Buhârî, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 327). Birçok hadiste Hz. Peygamber kendisine itaatın cennete girme, karşı çıkmanın de bundan vazgeçme anlamına geldiği belirtilmektedir. Kur'an'daki beyanlarla da örtüşen bu hususun (Âl-i İmrân 3/31-32, 132; en-Nisâ 4/59, 80; Muhammed 47/33) bir yandan Resûlullah'ın müşahhas bir rehber oluşu, öte yandan müslüman toplumunun varlığını koruyup sürdürmesinin en önemli faktörü konumunda bulunuşuyla yorumlanması mümkündür (Wensinck, *Mu'cem*, "aşy", "tv'a" md.leri). Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali'ye her cuma gecesi okumak üzere öğrettiği duanın şu cümle ile başlaması dikkat çekicidir: "Allahım! Sayende hayatta kaldığım sürece mâsiyetlerden uzak kalmayı kolaylaştırmak suretiyle bana merhamet et!" (Tirmizî, "Da'avât", 114).

İnsan melekle şeytanın bazı özelliklerini taşıyan bir yaratılışa sahiptir. Beşerî dürtüler veya dışarıdan gelen bazı etkilerle Allah'a, resulüne ve kamu düzenini temsil eden devlet ricâliyle ortak değerlere

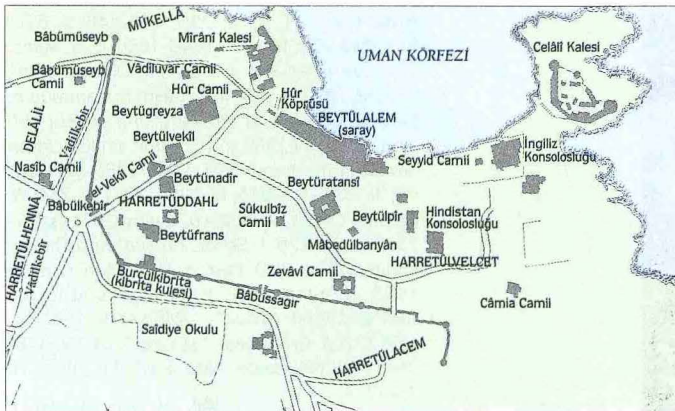
karşı mâsiyet diye nitelendirilen davranışlarda bulunabilir. Kişinin isyan eylemlerinin günah veya suç konumundaki sonuçları Allah, resulü ve kamu diye ifade edilebilecek üç hedeften birine yönelik olabilir. İnkâr (küfür, şirk), kutsal değerlerle alay etme niteliğindeki mâsiyetlerle kamuya yönelik itaatsizlikler büyük suçlardan sayılır. Kişinin kendi nefsinde ve çevresinde ibret verici birçok olayın gerçekleşmesine rağmen mâsiyetini ısrarla sürdürmesi, isyanını gizlemeyip ortaya koyması ve başkaları için kötü örnek olmasına zemin hazırlaması, onun dünya huzuru ve âhîret mutluluğunun tahribi açısından esef verici bir olgudur (Buhârî, "Edeb", 60; Müslim, "Zühd", 52). Ancak ana baba gibi saygıya değer kişilere itaat meşrû ve kamuca benimsenmiş konularda olur. "Yaratana âsi olacak yerde yaratılmışa itaat yoktur" şeklinde ifade edilen ilke hem Kur'an-ı Kerim hem de Hz. Peygamber'in beyanlarıyla desteklenmiştir (el-Ankebût 29/8; Lokmân 31/15; Buhârî, "Âhâd", 1; Müslim, "İmâre", 39). İşlenen mâsiyet sebebiyle pişmanlık duyma ve onu bir daha yapmama azmini taşıma Allah'a, resulüne ve kamuya dönüş anlamına geldiğinden mânevî arınmaya vesile olarak değerlendirilir (bk. İTAAT; TÖVBE).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "aşy" md.; *Li-sânü'l-Arab*, "aşy" md.; Tehânevî, *Keşşâf*(Dah-rûc), II, 908; Wensinck, *el-Mu'cem*, "akḳ", "aşy", "tv'a" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "akḳ", "aşy", "birr", "ihsân", "tv'a" md.leri; Buhârî, "Tefsîr", 17/5, "Edeb", 60, "Âhâd", 1; Müslim, "İmân", 327, "Zühd", 52, "İmâre", 39; Tirmizî, "Da'avât", 114; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1346, s. 252; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyyât*, s. 40-41, 656; Aclûnî, *Keşfü'l-hafa'*, s. 365-366.

BEKİR TOPALOĞLU

Maskat
şehir planı

MASKAT

(مسقط)

Uman Sultanlığı'nın başşehri.

Arabistan yarımadasının güneydoğu sahilinde olup eskiden beri denizcilikle uğraşan Uman halkının başlıca ticaret limanıdır. Bununla birlikte Portekiz işgali (1507) öncesi dönemin İslâm coğrafyacıları buradan pek önemli bir yer olarak bahsetmezler. İbnü'l-Fakîh, Hindistan'a ve Çin'e giden gemilerin bu limandan su aldıklarını belirtirken Makdisî şehri "meyveleri bol güzel bir liman şehri" olarak tanımlar. VII. (XIII.) yüzyılda İbnü'l-Mücvîr,

Maskat'ın bölgede seyahat eden gemilerin uğrak yeri olduğunu söyler. Şehrin önemi XVI. yüzyılın başlarında Portekizlilerin bölgeye gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Önceleri Doğu Arabistan sahillerinin kuzey kesimlerinde bulunan Suhâr ile iç taraflarda kalan Rustâk ve Neze buraya nisbetle daha fazla dikkat çeken yerlerdi. Ancak Basra körfezine girişi sağlayan Hürmüz Boğazı ile birlikte Maskat'ın da önemi arttı. Çünkü burası Basra körfezini kontrol etmek isteyen güçler için önemli bir konuma sahipti. Bunu ilk keşfedenler Portekizliler ile İspanyollar ve daha sonra Hollandalılar ile İngilizler oldu. Osmanlı Devleti de Basra körfezi ve Hindistan ticaret yoluna hâkimiyeti dolayısıyla, 1552'de ele geçirdiği fakat kısa bir süre sonra Portekizliler'e kapırdığı Maskat'ın yerli halkın yönetiminde kalması hususunda çaba harcadı ve sömürgeci güçlere karşı verilen mücadeleleri destekledi. Basra körfezinde yeniden hâkimiyet kuran Portekizliler, muhtemel Türk baskınlarına karşı şehrin limanı kontrol eden iki köşesine iki kale inşa ettiler; günümüzde de mevcut olan bu kaleler Celâlî (St. John) ve Mirânî (Fort Capital) adlarıyla bilinmektedir.

1630'da İran'ın desteğiyle Portekizliler'den Maskat'ı geri alan Ya'rubîler Hindistan, Doğu Afrika kıyıları ve Zengibar'la ticaretlerini genişletme yolunda bu liman şehri bir üs olarak kullandılar. İbâzıyye mezhebine bağlı Uman halkının karıştığı Maskat iç savaşlarında 40.000 kişi hayatını kaybetti. Hinâvîler'le Gâfirîler arasındaki şiddetli mücadelelerle İran Hükümdarı Nâdir Şah'ın Hint seferi sırasında Maskat'ı ele geçirmesi Ya'rubîler'in son dönemlerine rastlar. Ya'rubîler'in ardından gelen Bû Saîd hânedanı döneminde Maskat güçlü devletlerin sahip çıkmak istedikleri bir yer oldu. Hânedanın kuru-

cusu Ahmed b. Saîd Maskat'ı İranlılar'ın işgalinden kurtardı. İran Devleti ile Maskat imamı arasında başlayan bu mücadele döneminde Kerîm Han Zend, Osmanlı idaresindeki Basra'yı kuşatma altına aldığı (1775) Maskat'tan yardım geldi; böylece Osmanlı Devleti ile Maskat arasında başlayan iyi ilişkiler uzun süre devam etti. Doğu Afrika limanlarından Zengibar ve Kilve ile yapılan ticaret Maskat üzerinden Hindistan'a bağlandı, bu durum şehrin gelişmesine yol açtı. Bu arada İngilizler'in siyasi ve ticarî merkezlerini karşı İran kıyılarındaki Benderabbas'tan (bugün Benderhumeynî) buraya taşımalarıyla (1763) şehir bölgenin en önemli limanı oldu; Uman'ın başşehrini iç kesimlerdeki Rustâk'tan Maskat'a taşınması (1784) önemini daha da arttırdı. 1798'de İngilizler burada dâimî temsilcilik kurdular. Aynı yıl Mısır'ı işgal eden Napolyon Bonapart'ın da konsolosluk açmasıyla (1803) Maskat Basra körfezi-Hindistan-Afrika ticaret ve siyasetinde çok hareketli bir merkez haline geldi. Özellikle Basra ile olan ticaret Maskat Limanı için çok önemliydi; bu sebeple Seyyid Sultan b. Ahmed (1792-1804) karşılıklı gümrük uygulamasına dahi yönelmiş ve bu ticaretin önünü açmıştı. Hindistan'ın Malabar sahilindeki şehirlerle yapılan ticarete % 6 vergi uygulanıyordu. Seyyid Sultan'ın ölümü üzerine bir ara yönetimi ele geçiren yeğeni Bedir b. Seyf döneminde (1804-1806) Maskat çok zenginleşti. Bedir b. Seyf'i öldürerek tahta geçen Seyyid Sultan'ın oğlu Saîd b. Sultan yönetim merkezini Maskat'tan Zengibar'a taşıdı. Önceleri bu iki şehirde de ikamet eden Saîd b. Sultan daha sonra Zengibar'da oturmayı tercih etti. Öldüğünde oğlu Süveynî Maskat'ta, diğer oğlu Mâcid Zengibar'da kaldı. Bu yıllardan itibaren Maskat önemini yitirmeye başladı. 1899'da

Maskat Kalesi – Uman

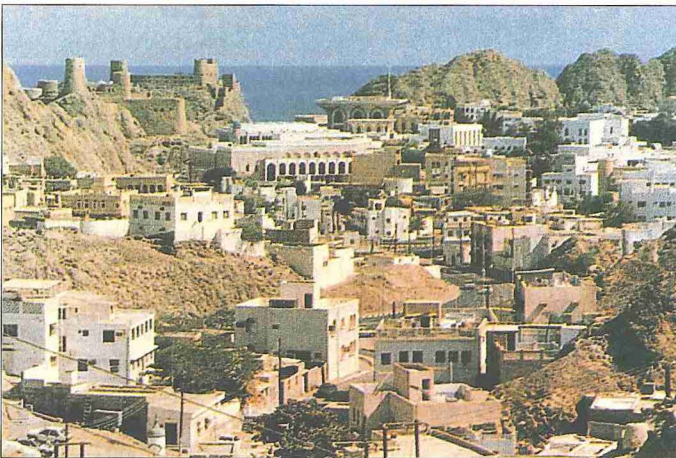
şehirde çıkan veba salgını halkın başka yerlere göç etmesine yol açtı. Ancak buharlı motorların icadından sonra Maskat'ın gemiler için kömür deposu haline gelmesi burayı yeniden hareketlendirdi. Şehir konumu itibarıyla yüksek tonajlı gemiler için tabii bir liman teşkil ediyor, dünya ticaretinde bulunan en büyük gemiler dahi buraya uğruyordu. Bugün ise gemiler daha çok Maskat'ın hemen bitişiğindeki Matrah Limanı'na yanaşmaktadır. Halen Maskat Minâ el-Fahl'deki petrol limanı, geniş yolları, düzenli şehirciliğe uygun tünelleri, üst geçitleri, hava alanı ve Sultan Kâbûs Üniversitesi ile Batı şehirlerindeki normları yakalaması bir merkez durumundadır. Son tahminlere göre şehrin nüfusu 410.000, Medîneti-kâbûs, Matrah, Kurum, Ruvî ve Sîb gibi yerleşim yerlerini de ihtiva eden Maskat idarî biriminin nüfusu ise 660.000 civarındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Fakih, *Muhtaşaru Kitâbi'l-Büldân* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1302, s. 11, 12; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 93; İbnü'l-Mücvârî, *Târîhu'l-müsteşîr* (nşr. O. Löfgren), Leiden 1954, s. 284; Vâsîf, *Târîh* (İlgürel), s. 368; İbn Rüzeyk, *el-Fethu'l-mübîn fi sîreti's-sâdeti'l-Bû Sa'îdiyyîn* (nşr. Abdülmün'im Âmir – Muhammed Mürsî), Maskat 1397/1977, s. 370; C. Niebuhr, *Travels Through Arabia* (trc. R. Heron), Edinburgh 1792, II, 122-123; Cevdet, *Târîh*, II, 148-149; Sâlimî, *Tuhfetü'l-a'yân bi-sîreti ehl-i 'Umân*, Kahire 1380/1961, II, 62-65, 245, 265, 273; *Delîlü'l-Halîc* (Târîh), I, 9-14, 236, 440-448; II, 670, 683, 748-752, 803; IV, 1840-1880; C. G. Miles, *The Countries and Tribes of the Persian Gulf*, London 1919, s. 462-469; Sâlim b. Hammûd b. Şâmis es-Siyâbî, *İs'âfû'l-a'yân fi ensâbi ehli 'Umân*, Beyrut 1965, s. 163-164; a.mlf., *'Umân 'abre't-târîh*, Uman 1401-1402/1980-82, I, 63-64; III, 267, 313-315; IV, 129, 137, 170, 234; W. Phillips, *Oman: A History*, Beyrut 1971, s. 69-71, 91, 124-125; I. Skeet, *Muscat and Oman*, London 1974; W. D. Peyton, *Old Oman*, London 1983; H. Allen, "The State of Muscat in the Gulf and East Africa", *IJMES*, XIV (1982), s. 117-127; A. Grohmann, "Maskat", *IA*, VII, 348-351; J. C. Wilkinson, "Maskat", *EP* (İng.), VI, 734-736.

MUSTAFA L. BİLGE

Maskat'tan
bir görünüşü